श्री साईलीलेचें धोरण

श्री सद्गुरुसाइराजायनमः

सा. न. वि. वि. खालील मजकुरास व विनंतीस आपल्या विद्वन्मान्य श्री साइलीलेच्या एखादे अंकीं कृपेनें जागा मिळावी अशी सविनय प्रार्थना आहे.

शार्दूल विक्रीडित.

ज्या आदी, नच, मध्य, अंत, परि जो ब्रम्हांड भांडोदरा ।
व्यापूनी न दिसे, पयीं घृत जसें, इक्षूरसीं शर्करा ।
ओढी मायिक विश्वसूत्र लपुनी, विश्वासि जो आसरा ।
साष्टांग प्रणती तया नटवरा श्री साइ विश्वंभरा ।

" भिन्नरुचिर्हि लोकः "

श्री साईलीलेंत कोणते विषय यावेत, कोणते येऊं नयेत, तिचें अंत-र्बहिरंग कसें असावें, तिच्यांत सर्वच गद्य असावें अथवा थोडें गद्य व थोडें पद्य असावें, व तें कोणत्या स्वरूपाचें असावें याबद्दल थोडी प्रत्यक्ष व थोडी अप्रत्यक्ष चर्चा ऐकूं आल्यावरून प्रिय वाचकांपुढें मी दोन शब्द ठेवीत आहे. त्याचा श्री साईभक्त, श्री साईलीलाभक्त, श्री साईलीला वर्गणीदार व वाचक यांनीं सहृदय अंतःकरणानें विचार करावा अशी माझी त्यांस नम्र विनंती आहे.

वरतीं अवतरणांत दिल्याप्रमाणें प्रत्येक व्यक्तीची आवड निराळी आहे. प्रत्येकाच्या आवडीप्रमाणें प्रत्येक गोष्ट होणें शक्य नसतें. कार्य-प्रयोजनांत निरनिराळ्या आवडीचे व निरनिराळ्या स्वभावाचे स्त्री-पुरुष व मुलेंबाळें भोजनास येतात. त्या ठिकाणीं प्रत्येकाच्या रुचिवैचित्र्याप्रमाणें व

स्वभाववैचित्र्याप्रमाणें पदार्थ निर्माण करणें अशक्य असतें. म्हणून नाना प्रकारचे व भिन्नभिन्न रुचि देणारे पदार्थ तयार करतात. मग ज्यास जशी आवड असेल त्याप्रमाणें तो त्यांपैकीं सर्व अथवा कांहीं पदार्थ कम जास्त प्रमाणानें पण तृप्ती होईपर्यंत खातो. त्याचप्रमाणें श्री साईलीलेचे वाचकही भिन्नरुचीचे असणार. कोणास नुसतेंच गद्य आवडेल तर कोणास नुसतें पद्य आवडेल. कोणास दोन्हीही आवडतील. कोणास मराठी भाषाच आवडेल तर कोणास संस्कृतच आवडेल, कोणास इंग्रजी आवडेल तर कोणास गुजराथी आवडेल; कोणास एकच भाषा येत असेल तर कोणास दोन, कोणास तीन व कोणास चारही भाषा अवगत असतील. व ज्याप्रमाणें एकाच गव्हाचे पदार्थ पण निरनिराळे कुशल वल्लव, अथवा निरनिराळ्या चतुर स्त्रिया निरनिराळ्या तऱ्हेनें ते तयार करतात व त्यांचा भिन्न भिन्न आस्वाद भोजनप्रेमी व तृप्तीच्छु जनांना उपभोगण्यास मिळतो; त्याच प्रमाणें श्री साईलीलेंतही गद्य व पद्य हीं दोन्ही व तीं वर लिहिलेल्या चारी भाषेंत असावीं व त्या प्रमाणेंच एखादा दुसरा अपवादात्मक अंक खेरीज करून आजपर्यंत श्री साईलीलेचें धोरण राखलें गेलें आहे.

आतां श्री साईलीलेंत अनुभवा खेरीज दुसरे कांहीं विषय येऊं नयेत असेंही कित्येकांना वाटतें. व तें तसें वाटणेंही साहजिकच आहे. कारण या मासिकाचें नांवच श्री साईलीला असें आहे. पण त्यावेळीं हेंही लक्षांत ठेविलें पाहिजे कीं श्री शिर्डीसंस्थान व बाबा यांच्या संबंधानें अनुभवाव्यतिरिक्त इतर गोष्टी व माहिती श्री शिर्डी संस्थानहितेच्छु साईभक्तांस कळण्यास ह्या मासिकावांचून अन्य साधन काय आहे? माझ्यामतें श्रीसाईलीलेंत बाबा व शिर्डी संस्थान या व्यतिरिक्त कांहीं विषय येऊं नयेत; परंतु अनुभवावांचून इतर तत्संबंधीं कोणताही विषय येऊं नये असें म्हणून कसें चालेल? संस्थान व बाबा यांच्या संबंधाचे सर्व विषय त्यांत आले पाहिजेत व त्यांची चर्चा व ऊहापोहही झाला पाहिजे. वस्तुस्थिति पाहतां हल्लींही त्याप्र-

माणें होत आहे. शिर्डी संस्थानची व्यवस्था, नगर कोर्टाचा तत्संबंधीं ठराव, ट्रस्टी कमेटीचे सभासद, त्रैवार्षिक सभासदांच्या, निवडणुकी संस्थान व्यवस्थे-संबंधाचे वार्षिक रिपोर्ट, उत्साहांची हकीकत व जमाखर्च, संस्थानचे जमाखर्च, बाबांची स्तुतिस्तोत्रें तत्संबंधीं कुंदकें, श्लेष वगैरे यांसी "लीला" म्हणून कोणी समजणार नाहीं. तथापि ही सर्व माहिति संस्थान व बाबासंबंधीं असल्यामुळें व ती श्रीसाईलीला व इतर वाचकवर्गास समजणें अत्यंत जरू-रीचें असल्यामुळें ती व तशीच प्रकारची पण तत्संबंधीं दुसरीही महत्वाची हकीकत किंवा माहिती किंवा योजना श्री साईलीलेंत येणें अत्यंत अगत्याचें आहे.

मासिकांस अथवा वृत्तपत्रांस जीं नावें असतात त्याच नांवांस अनु-सरून तो एकच विषय त्यांत येतो असें नाहीं. त्याचा अर्थ असा कीं तन्नाम-दर्शकविषय त्यांत प्रामुख्यानें असतो व तदनुषंगिक इतरही सर्व विषय त्यांत असतात, नसतात असें नाहीं. एखादे घरीं जेवणावळ असल्यास व आज जेवणावळ अथवा प्रयोजन कशाचें आहे म्हणून कोणासही विचारल्यास "आज बुंदीची अथवा श्रीखंडाची अथवा जिलब्यांची" जेवणावळ आहे असें सांगण्यांत येतें. म्हणजे जेवणांत अथवा प्रयोजनांत जी वस्तु अथवा जें पक्वान्न मुख्य असतें त्याचें नांव जेवणावळीस अथवा प्रयोजनास मिळतें. म्हणजे त्यांत जेवण्याचे इतर जिन्नस नसतात असें नाहीं. व ते तसे नसतील व नुसतें पक्वान्नच असेल तर त्या पक्वानाची मिठी बसून तें खावणार नाहीं, पचणारही नाहीं, तशीच हुबेहुब स्थिति मासिकांची व वृत्तपत्रांची असते. त्यांतही मुख्य विषयाशिवाय, तदनुषंगिक इतर विषय थोडयाबहुत प्रमाणानें यावे लागतात. श्रीसाईलीलेंतही अनुभवाखेरीज, नेहमींच नव्हे पण कधीं कधीं, उपरिनिर्दिष्ट केलेले संस्थानसंबंधी व बाबांसंबंधीं विषय जसे येतात तसेच " बाबांचें स्मारक, निरंतरचे खर्चास लागणान्या द्रव्यनिधि समुच्चय सूचना, बाबांच्या चरित्रलेखना करितां लागणारी निरनिराळ्या प्रकारची माहिती वगैरे वगैरे " यां सारखे विषयही यावयास पाहिजेत.

आतां हें मासिक आहे हेंही बिलकूल चालणार नाहीं. मासिक या नात्यानें त्यांत "पुस्तकावरील अभिप्राय, संपादकीय सूचना, बाबांच्या कायम-निधि उपाययोजना व तत्संबंधीं जरूर त्या जाहिराती " यावयास पाहिजेत. या सर्वांचा वर दिलेल्या संस्थानसंबंधीं माहितीचा व कार्यक्रमाचा समावेश खात्रीनेंच "अनुभव अथवा लीला " यांत होणार नाहीं. तथापि वरील सर्व गोष्टी अत्यावश्यक आहेत. मग त्या श्रीसाईलीलेंत आल्या नाहींत तर कोठें येणार? मला वाटतें हल्लीं चालू असलेलेंच श्री साईलीलेचें स्वरूप बहु-जनसमाजास मान्य होण्यासारखें आहे. कित्येक मंडळी अपवाद म्हणून असतील. पण त्यास इलाज काय? त्या श्रीसद्गुरुरायांच्या इच्छेनेंच श्रीसाईलीला चालत आहे व त्यांत काय यावें याची स्फूर्ती तेच लेखकभक्तांस देत आहेत. तरी अशाच रीतीनें हें मासिक सर्वांगसुंदर होण्यास आणखी कोणा सद्भक्तांस योग्य त्या सूचना करणें असल्यास त्यांनीं कराव्या, व मासिकाचें अस्तित्व कायम राखून त्यास चिरायू करावें अशी सर्व साईभक्तांस व ज्यांच्या केवळ नामोच्चा-रानें "मुक्ति " ही मनुष्याची दासी बनते त्या श्री ब्रह्मांडनायक सद्गुरु साईरा-जास अंतःकरणपूर्वक सविनय प्रार्थना करून त्यांच्याच प्रेरणेनें व कृपेनें सुचलेले विचार व केलेलीं दोन वाक्सुमनें मथळ्यावरील शार्दूलविक्रीडित व शेव-टचें उपजाति, त्याच प्रभुपादपुंडरिकावर अनन्यभावें अर्पण करून आपली रजा घेतों.

उपजाति वृत्तम्.

किमत्र चित्रं यदि " साइ " मंत्रम् ।
जपेत् सदा यः परमं पवित्रम् ।
तद्दासिका मुक्तिरहो विचित्रम्
एवं हि तद्सद्गुरो श्चरित्रम्॥

अर्थ:—परम पवित्र असा जो " साइ " नामरूपी मंत्र तो जो मानव सदासर्वकाळ जपत राहील त्याची " मुक्ति " ही दासीच आहे, यांत आश्चर्य कसलें ? कारण, अहो त्या दत्तगुरूचें चरित्रच असें कांहीं विलक्षण आहे.

ठाणें. ९–९–२६ } बाबांचें बाळ.

शिर्डी संस्थान कायमनिधि समुच्चय योजना

श्रीसाई दत्तगुरवे नमः

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफल हेतुर्भू र्मातेसंगोस्त्वकर्मणि ।।

श्री. भगवद्गीता श्लो. ४७ अ. २.

बाबांच्या स्मारका संबंधानें फार दिवस मनांत घोळत असलेले विचार प्रिय वाचकां पुढें मांडण्याकरितां आपलेकडे पूर्वीच पाठविले आहेत. ते आपल्या सवडी प्रमाणें आपल्या श्री साईलीलेच्या एखादे अंकीं आपण वाचक पुढें ठेवालच. त्यांत अशक्य असें कांहींच नाहीं. माझ्या रूपरेषेप्रमाणें स्मारकास लागणाऱ्या पैशापेक्षां कल्पनातीत पैशाचीं कामें जगांत लाखों ठिकाणां होत आहेत. मी रेखाटलेल्या स्मारक चित्रांतील सर्वच कार्यें एकसमयावच्छेदें-करून केव्हांही होणार नाहींत व त्यांस लागणारा द्रव्यनिधिही एकदम जमा होणार नाहीं. पण "जलबिंदु निपातेन क्रमशः पूर्यते घटः " यी न्यायानें तो गोळा केला पाहिजे व हें कार्य सर्व साईभक्तांनीं मनावा घेतलें पाहिजे. प्रयत्न करण्याचें काम आपलें आहे, तें सिद्धीस जाईल किंवा

नाहीं हें पाहाण्याचें किंवा एवढें अवाढव्य काम आपल्या हातून कसें होणार असल्या निराशेच्या मनोराज्यांत स्वस्थ बसण्याचेंही काम आपलें नाहीं. काम करण्यापुरताच अधिकार आपला आहे. म्हणून आपण नाउमेद न होतां नेटानें व निश्चयानें बाबांचें नांव घेऊन काम करीत राहावें. सिद्धीस नेणार श्रीमंतांचे श्रीमंत, सार्वभौमाचे सार्वभौम व कुबेराचेही कुबेर श्री सद्गुरुराज समर्थ आहेत. प्रसिद्ध श्री क्षेत्र काशी येथील हिंदु विश्वविद्यालय किंवा पुण्याजवळील हिंगणें येथील स्त्री-विश्वविद्यालय, त्याच प्रमाणें नगर-रचना व सुधारणे (टाउन प्लानिंग) च्या कायद्याप्रमाणें मुंबापुरींत व मुंबा-पुरीचे आसपास तसेंच पुण्यपत्तनांत व त्याचे आसपास ज्या मोठ्या भव्य, दिव्य व गगनचुंबित इमारती, विस्तीर्ण रस्ते, विशाल जागा, उद्यानें, आराम-स्थलें, व्यायाम शाळा वगैरे ज्यांनीं पाहिल्या असतील, त्यांना माझ्या बाबांच्या स्मारक कल्पनेची असंभवनीयता अगर अशक्यता केव्हांच वाटणार नाहीं. मात्र त्या योजनेस विपुल द्रव्य व विपुल काल लागणार आहे, हें मलाही कबूल आहे. पण प्रयत्नांतीं जर परमेश्वर पावतो तर ही योजना तरी अशक्य कां ?

हें सर्वांस विदितच असेल कीं महाराजांच्या नित्य दिनचर्येच्या खर्चास लागणाऱ्या द्रव्यनिधी करितां प्रथमतः एक लक्ष रुपये जमवावे, असें ठरलें आहे. एक लक्षाचा कायमनिधि जमल्यावर त्याचें व्याज दरमहा ६०० किंवा कमीत कमी ५०० रुपये तरी येईल व इतक्या रकमेंत हल्लीं शिर्डीत संस्थानकडून होत असलेल्या व्यवस्थेपेक्षां खात्रीनें जास्त उत्तम मोठ्या प्रमा-णावर कायमची व्यवस्था कोणासही करतां येईल.

या कार्यासाठीं आतांपर्यंत अजमासें १८००० ते २०००० पर्यंत रुपये जमले आहेत. ८०००० किंवा ८२००० रु. अद्याप जमविणें आहे व त्याकरितां माझ्या अल्प मतीस जे कांहीं मार्ग सुचत आहेत ते मी नम्रपणें प्रियभक्तांपुढें व प्रिय वाचकांपुढें ठेवीत आहें. त्याचा त्यांनीं सहृ-

दयतेनें विचार करावा व पसंत वाटल्यास ज्यांस जे मार्ग आवडत असतील किंवा शक्य वाटत असतील त्यांनीं तो किंवा ते मार्ग लागलीच आचरण्यांत आणण्यास सुरवात करावी.

१. आजपर्यंत श्रीयुत कै. रा. रा. काकासाहेब दीक्षित वगैरे शिर्डी संस्थानचालक व व्यवस्थापकांकडून झालेल्या व होत असलेल्या मनःपूर्वक मेहनतीमुळें या कायमनिधि करतां जवळ जवळ ३५००० किंवा ४०.००० रुपयांपर्यंतचे आंकडे पडले आहेत. त्या पैकीं ज्या सद्भक्तांकडून अथवा सद्गृहस्थांकडून अद्याप कांहीं वसूल आला नाहीं त्यांनीं अत्यंत कृपेनें त्या रकमा एकदम किंवा हप्त्याहप्त्यानें होतां होईल तितक्या काळजीनें व निश्चयानें जितक्या लवकर देतां येतील तितक्या लवकर देण्याची तजवीज करावी.

२. बाबांच्या ज्ञात व अज्ञात अशा दोन्ही भक्तांची संख्या अगणित आहे. त्या पैकीं उत्कंठा, उमेद व सामर्थ्य असणाऱ्या १०० भक्तांनीं प्रत्येकीं एक हजार १००० रुपये स्वतः आपण अथवा हस्तें परहस्तें आपल्या सोयऱ्याधायऱ्यांकडून अगर इष्टमित्रांकडून, तसेंच धनिक, सावकार, व्यापारी, नौकर, शेतकीवाले, इनामदार, जहागिरदार, राजेरजवाडे यांजकडून एक किंवा दोन वर्षांचे आंत मिळवून देण्याची तजवीज करावी. असंख्य साईभक्तांत वर सांगितल्या प्रकारचे १०० भक्त निघणार नाहींत असें मला तरी वाटत नाहीं.

३ प्रत्येक श्रीसाईलीलेच्या वर्गणीदारानें श्रीसाईलीलेची वार्षिक वर्गणी खेरीज करून शिवाय एक वर्षपर्यंत दरमहा १ रुपया या फंडा करतां द्यावा. यायोगें एक वर्षांत सहज कोणावरही विशेष बोजा न पडतां सुमारें ७ पासून ८ हजारापर्यंत निधि जमेल.

४. ज्याच्या त्याच्या वार्षिक उत्पन्नाच्या माना प्रमाणें जसा व्यापारीवर्ग आणि नोकरवर्ग आपल्या प्राप्तीवर रुपयास ३, ६, ९, १२, २४ पै

प्राप्तीवरील कर म्हणून सरकारास भरतो, किंवा शेतकरीवर्ग आपल्या वार्षिक प्राप्तीवर रुपयास १ किंवा २ आणे लोकलफंड सरकारास भरतो किंवा कित्येक व्यापारी संस्था आपल्या वार्षिक उत्पन्नावर रुपयास १ पै अथवा जास्त पै या प्रमाणें धर्मादाय म्हणून निराळी रकम काढून ठेवतात, त्याच प्रमाणें प्रत्येक साईभक्तानें आपल्या नैतिक, मासिक व वार्षिक उत्पन्नांतून रुपयास १ अथवा इच्छा असेल तितक्या पै काढून ठेवून ते पैसे दरसाल कायमनिधीस देत जावे.

५. श्रीसाईभक्तांनीं व श्रीसाईलीलेच्या वर्गणीदारांनीं प्रत्येकीं त्यांचे वरीं प्रत्येक सणाकरतां, व्रताकरतां, नेमाकरतां, दानाकरतां, उद्यापना करतां, वाढदिवसा करतां, जयंती, उत्साह, कुलधर्म, कुलाचार, पर्वणी, श्राद्धपक्ष, मुंज, सोडमुंज, विवाह, गर्भाधान, चौल, श्रावणी, कोजागरी, विद्यारंभ, यात्रा, यज्ञयाग, नवस, कथापुराण, परीक्षा पास होणें, नोकरी लागणें, लाटरींत बक्षिस मिळणें स्कालरशिप मिळणें, वगैरे बावतींत अनुक्रमें जो खर्च होत असेल किंवा त्यास जी जी अधिक प्राप्ती होत असेल त्या मानानें त्यानें या निधी करितां कांहीं तरीं शक्यनुसार रक्कम काढून ठेवावी व खजीनदार यांजकडे पाठवावी. या रकमा दिसण्यांत जरी लहान दिसल्या तरी प्रत्येक साईभक्तानें मनावर घेतल्यास यापासूनही प्रत्येक वर्षीं कायमनिधीस बरीच मोठी मदत झाल्यावांचून राहाणार नाहीं.

६. वर लिहिल्या पैकीं एक किंवा अनेक मार्गांचें अवलंबन करून कायमनिधि उभारण्याची सेवा जर साईभक्तांकडून घडली तर प्रत्येक साईभक्त बाबांचा सदैव ऋणीच आहे. म्हणून वर सुचविलेल्या मार्गांशिवाय आणखी त्यांस जे मार्ग सुचतील व त्यांस जे आवडतील त्यांनीं त्या त्या मार्गांचें अवलंबन करून बाबांचा कायमनिधि जमविण्याची व वृद्धिंगत करण्याची खटपट सदैव करीतच राहावें.

तूर्त वर प्रमाणें माझ्या नम्रपणाच्या सूचना आहेत. बाबांचे भक्त प्रत्येकीं आपले घरीं बाबांची सेवा आपापल्या इच्छेनुरूप व द्रव्यानुकूलतेनुरूप नित्य व नैमित्तिक अशी कांहीं तरी करतातच. तथापि बाबांनीं ज्या ठिकाणीं पुष्कळ दिवस निवास केला व जेथें शेवटीं आपल्या मानवी तनूचें विसर्जन केलें त्या पुण्यभूमी मशीद मंदीर व समाधिमातेची व तत्संबंधीं तेथें असणाऱ्या सर्व वस्तूंची निरंतर सेवा करण्याची ही जबाबदारी त्यांचे वरच आहे असें माझ्या अल्प बुद्धीस वाटतें. ती कां असते याबद्दल बाबांच्या चरित्रलेखनास लागणाऱ्या सामग्री पैकीं मी पूर्वी श्रीसाईलीलेच्या ३ रे वर्षाच्या ९ वे अंकांत ज्या एकंदर ७७ सूचना केल्या आहेत त्यांतील २९८ पानावरील ६५ वी "बाबा व बाबांची समाधि " या मथळ्या खालीं केलेल्या सूचनेवर मी पुढें स्वतंत्र व विस्तृतरीतीनें यथावकाश लिहिणार आहें. त्यांत या जबाबदारी बद्दलचा खुलासा होईलच.

एक लक्ष निधीची व्यवस्था वर लिहिलेल्या अथवा अन्य योग्य मार्गांनीं झाल्यावर त्याप्रमाणें पुढें मंदिरांत होणाऱ्या व आतांपर्यंत जमलेल्या रकमेतून हल्लीं मंदिरांत होत असलेल्या व्यवस्थेंत सूर्योदयापासून सूर्यास्तापर्यंत व सूर्यास्तापासून पुन्हा सूर्योदयापर्यंत नित्यशः इतर नैमित्तिक प्रसंगीं ज्या ज्या वस्तूंचा व गोष्टींचा बाबांचे चरणीं उपयोग होईल त्या प्रत्येक वस्तूंत व प्रत्येक गोष्टींत प्रत्येक वर्गणीदार अथवा अन्य प्रकारें पैसे भरलेल्या अथवा भरणाऱ्या भक्ताच्या सेवेचा अंश असणारच. म्हणजे पहाटेच्या काकड आर्तीच्या दिव्याच्या घृतांत त्याचा घृतांश, कर्पूरांत कर्पूरांश, धूपांत धूपांश, नैवेद्याचे शर्करेंत शर्करांश असणारच. त्याच प्रमाणें सकाळचे पूजाद्रव्यांत, गंधांत गंधांश, अक्षतांत अक्षतांश, पुष्पांत पुष्पांश, तैलदीपांत तैलांश, भातांत भाताचा कणांश, वरणांत डाळीचे दाण्याचा कणांश, तुपांत तुपाचे कणीचा, भाजींत भाजीचे फोडीचा, भाकरींत पोळींत पक्वान्नांत अत्यल्प शतांश,सहस्रांश लक्षांश त्याच प्रमाणें ताकांत, दुधांत, कढींत एक बिंदू अथवा बिंदूचा सह-

स्त्रांश अथवा कोट्यंश, कांहीं का असेना पण कांहीं तरी अंश हा असणारच. समाधी पुढें वाजणाऱ्या सनईत त्याचा एक सूर किंवा सुराचा अत्यल्पांश, चौघड्यावरील टिपऱ्यांत त्याचे एक अथवा अत्यल्पांश टिपरु तरी असणारच. पहाटे, सकाळीं, दुपारीं, सायंकाळीं व रात्रीं समाधिपुढें होणाऱ्या पुराणांत व कर्थेत व निरनिराळ्या भक्तांनीं म्हटल्या जाणाऱ्या भूपाळ्या, आरत्या, पदें, श्लोक, स्तुतिस्तोत्रें, शेजारत्या, भजन यांत त्याचें एक अक्षर तरी असणारच. सारांश मूळ ठिकाणीं ईशचरणीं त्याची नित्यश: व इतर नैमित्तिक प्रसंगीं त्याची इतकी सेवा घडणारच. अशा प्रकारची घरीं व मूळ ठिकाणीं अंतर्बाह्य सद्गुरुसेवा खरोखरच पूर्वजन्मीचें कांहीं तरी महद्भाग्य असल्यावांचून घडणें कठीण. करितां याही गोष्टीचा विचार प्रिय साईभक्त, प्रिय साईलीला वर्गणीदार व प्रिय श्रीसाईलीला वाचक यांनीं अंतःकरण पूर्वक श्रद्धेनें करावा अशी त्यांस नम्र विनंती करून ज्याच्या प्रेरणेनें वरील विचार व योजना मला सुचल्या आहेत त्या व शेवटील रथोद्धता वृत्तांतील वाक्पुष्प त्या श्रीसमर्थ सद्गुरुचरण कुशेशयावर मनोभावें अर्पण करून, आपली रजा घेतों.

रथोद्धता.

काल[1] नेत[3] क्षण[2] ना कराल[4] कां ।
साइ-दत्त-गुरु-श्री स्मराल कां ।
संसृती जलनिधी तराल कां ।
जन्म सार्थक खरें कराल कां ॥

ठाणें. १०-९-२६ — बाबांचें बाळ.

१ काळ यम. २ आयुष्य ३ नेत नाहीं कां ? ४ दुष्ट भयंकर.

श्री साईभक्तांस विनंती

शिर्डी मुकामीं श्रीचे समाधीवर अगर पादुकांवर अभिषेक अगर लघुरुद्र, महारुद्र कादसण्या वगैरे धर्मकृत्यें करण्यासाठी अगर फकीरास अथवा ब्राह्मणास भोजन वगैरे घालण्यास तसेंच दीपोत्सव, किंवा नंदादीप लावणें वगैरे अनेक रूपानें समर्थाचे पुष्कळ भक्त शिर्डीस लहान मोठ्या रकमा पाठवीत असतात हें ठीकच आहे; परंतु त्या बरोबर शिर्डीच्या "कायम फंडा" कडेही भक्तांनीं लक्ष देणें जरूर आहे.आपण नेहमी ध्वजारोपण, संकष्टी चतुर्थी, शनि, सोम, प्रदोष, गौरीपूजन, मंगळागौरी, रामजयंति, वराहजयंति, वामन जयंती, कृष्ण जयंती, हनुमान जयंती, दत्त जयंती, कालभैरव जयंति,आद्यशंकराचार्य जयंती, नृसिंह जयंती आपापल्या गुरूच्या पुण्यतिथी वैशाखस्नाने शिवरात्री, दशाहरारंभ सावित्री व्रतारंभ, भागवत सप्ताह, व्यासपूजा, दीपपूजा, नागपंचमी, श्रावणी, गोकुळाष्टमी पिठोरी, हरितालिका, गणेश चतुर्थी, ऋषिपंचमी, अनंतचतुर्दशी महालयारंभ,भरणीश्राद्ध, अविधवा नवमी, गजच्छायापर्व, सर्वपित्री अमावास्या, नवरात्रारंभ, घटस्थापन, सरस्वतीपूजन, कोजागरी, लक्ष्मीपूजन, कार्तिकस्नानारंभ, गोक्रीडन, अन्नकूट, वैकुंठचतुर्दशी, त्रिपुरपूजा, धनुर्मासारंभ, माघस्नानारंभ, महोदयपर्व, विजयादशमी—दसरा—हुताशनी, वसंतोत्सवारंभ, इत्यादि पैकीं आपण आपले येथें वर्षाचे वर्षास कांहीं ना कांहीं तरी व्रतें, कांहीं तरी पर्वें, कांहीं तरी पूजा व कांहीं तरी स्नानें आणि उत्सव करीत असतोंच, व तत्प्रीत्यर्थ दक्षिणेच्या मिषानें दरसाल आपला सर्वांचा किती तरी खर्च होत असतो. धर्माच्याकामीं हा व्यय इष्टच आहे.

आतां ज्याची पूजा करावयाची तें प्रधान दैवत तर खरेंच; तरी पण या प्रत्येक वेळीं त्याच प्रधान दैवताच्या बरोबरीचें किंबहुना त्याहूनही अधिक दर्जाचें आपल्या गुरुदेवतेचें स्मरण व पूजनही होणें आवश्यक आहे. गुरूच्या महत्वाचें वर्णन करावें तेवढें थोडेंच आहे.

"गुरुर्ब्रम्हा गुरुर्विष्णु गुरुर्देवो महेश्वरः गुरुस्साक्षात्परब्रह्म" हें मनांत आणलें म्हणजे प्रत्येक कार्यांत होणाऱ्या द्रव्यव्ययाचा इच्छेस येईल तो

अंश आपलें प्रत्यकाचें गुरुदैवत जें श्रीसाईनाथ त्यांच्या प्रीत्यर्थ स्वतंत्रपणें काढला जाईल तर सहजींच श्री साईनाथ संतुष्ट राहून सहज थेंबें थेंबें तळें साचे या नियमानें प्रत्येक साईभक्ताला श्रीसंस्थेचे कायम फंडास अनायासें मदत केल्याचें श्रेय मिळेल.

अशा तऱ्हेचा उपक्रम आपल्यापैकीं कांहीं सद्भक्तांकडून सुरू होऊन त्यांचेकडून खालील प्रकारच्या रकमा श्रीचें कायमफंडाकडे येण्याची सुरुवात झाली आहे हें त्यांना व त्यांचे कुटुंबांतील लहान थोरांस फार श्रेयस्कर व भूषणावह आहे:—

आपले घरची गाई प्रसूत होत असतां तिला प्रदक्षिणा केल्याचें श्रेय संपादनार्थ गोप्रदान दक्षिणा ४ इसमांनीं केल्याबद्दल प्रत्येकीं १। रु. प्रमाणें	रु. ५—०—०
एका बाईचे मुलगीचे वाढदिवसाप्रीत्यर्थ दक्षिणा	रु. १—०—०
अधिक महिन्याचें वाण २ बायांचें	रु. ३—४—०
तीन मुलांचा मराठी व इंग्रजी विद्यारंभ	रु. ३—०—०
भोजन दक्षिणा	रु. १—०—०
गुरुचरित्र सप्ताह दक्षिणा	रु. ०—५—६

सदरील रकमा जरी अल्प आहेत असें सकृद्दर्शनीं दिसतें तरी आपल्या घरच्या प्रत्येक धर्मकृत्यांत इतर आराध्य दैवतांबरोबर श्री साईबाबांचेंही ते आदरानें स्मरणपूर्वक पूजन करीत असतात हें त्यांचें कर्तव्य अत्यंत प्रशंसा पात्र आहे व हें फार अनुकरणीय आहे अशी जाणीव आम्हां सर्व साई-भक्तांत उत्पन्न झाली तर या रकमांची आवक बऱ्याच अधिक प्रमाणावर जाईल. तरी या गोड अनुकरणाची आवड सर्व साईभक्तांत उत्पन्न होवो अशी श्री साईसमर्थचरणीं आमची नम्र विनंती आहे.

संपादक

श्रीसाईनाथाय नमः ।

करुणावली.

(दिगंबर शंकर भगवान.)

नमन तुज असो हे सद्गुरू साइनाथा ।
तुजविण मज त्राता कोणि नाहीं सनाथा ॥
म्हणुनि तव पदाब्जीं प्रार्थितों देव-दत्ता ।
झडकरि मजलागीं पावना पाव आतां ॥ १ ॥

प्रति-दिनिं बहु तापें तापलों देवराया ।
हरुनि दुरित माझें घालवी मोहमाया ॥
अचपल मन माझें नावरे साइनाथा ।
घडि घडि मज होतो शीण रे धांव आतां ॥ २ ॥

भजनरहित देवा जन्मही सर्व जाई ।
स्वजन-जन-धनाचा मोहही जात नाहीं ॥
परम-दिन-दयाळा व्यर्थ तो ताप होतो ।
दुरित दुरि हरोनी हस्त ठेवी शिरीं तो ॥ ३ ॥

अखिल त्यजुनि देवा सर्वभावें भजावें ।
परम-सदय नाथा हीत माझें करावें ॥
षड्-रिपु-मजलागीं गांजिती जंबुकी रे ।
झडकरि झड घालीं सद्गुरू शार्दुला रे ॥ ४ ॥

तुजविण गुरुनाथा चित्त कोठें न राहो ।
हळु हळु मन माझें आपलेंसें करा हो ॥
शरण तव-पदाब्जीं मागतों; देवराया ।
वरद-कर धरींरे मस्तिरीं साइराया ॥ ५ ॥

॥ श्री ॥

॥ पद ॥

रसने रंगेगे सद्‌गुरुनामीं ॥ किति तरि भुलसिल कामीं ॥ धृ०॥
दुर्लभ या नरदेहीं, सार्थक तूं करीं कांहीं ॥
व्यर्थ नको करूं मी, मी, ॥ १ ॥
सोडुनीया गुरुस्मरण, व्यर्थ मोहीं करिसि भ्रमण ॥
अंती तुज नये कोणी कामी ॥ २ ॥
स्थीर करी मनोवृत्ति, जिवा दावी आत्मप्रतिति ॥
चिरसुख देईल सद्‌गुरु स्वामी ॥ ३ ॥
बाळ म्हणे साईनाथ, स्मरे बाई दिन रात ॥
तोचि तुज नेईल निज धामीं ॥ ४ ॥

॥ अभंग ॥

उपेक्षीसी जरी । शरण जाऊं कोणा तरी ॥ १ ॥
केली पाहिजे करुणा । दिन बंधो नारायणा ॥ २ ॥
मज नलगे जीवन्मुक्ती । देई त्वच्चरणीं आसक्ती ॥ ३ ॥
म्हणे बाळ साईनाथा । लाज राखी माझी आतां ॥ ४ ॥

श्रीसाईनाथ पद्यावली

सौ. कृष्णाबाईविरचित

॥ पद ॥

(चाल—परी शिवा न लाथी)

साइनाथ दयाघन अवतरला ॥ शिर्डीसी प्रभुदत्त आला ॥ अवधूत आला॥धृ॥ शिष्यमेघा शंख पुकारी ॥ तास झणाणे जय घोष करी ॥ स्वारी निघाली चावडीवरी ॥ जाते आरतीला ॥ आई, राधा कृष्णाबाई दर्शनाला ॥ १ ॥ छत्र धरीती वरी चवरी ढाळिती ॥ भालदार साईनाम पुकारिती ॥ स्वानंदें साई मान डोलविती॥ देहभाव सरला ॥ साईनाथ पदींलीन होऊं चला ॥ २ ॥ पहाट झाली काकड आरती ॥ वाजे नगारा जय जय करीती ॥ साईनाथ प्रभु कुशीवर वळती ॥ पहा स्वरूपाला ॥ तमरूप:अंधकार दवडाला ॥ ३ ॥

॥ पद ॥

(नका वारीस जाऊं दीन)

कधीं पाहीन साईस्वरूप मी नयन भरोनी ॥
कधीं होईल तल्लीन साईपदास बघोनी ॥
॥ चाल ॥ गूण गाई आवडीनें, साई चरण ॥
सेवीन वंदीन हर्षभरें मी ॥ १ ॥

॥ पद ॥

(चाल—राम स्मरावा)

साईचा मनीं ध्यास निरंतर ॥ धृ० ॥
त्रैलोकीं साई व्यापूनी उरला । शिर्डीसीं करी वास ॥१॥
नामामृत तव गोड किती रे । भागत नच मम ध्यास ॥२॥

कर जोडुनि मी लीन तव पदीं । पुरवी मनींची आस ॥३॥

नामस्मरणें पातक पर्वत । क्षणांत जळतिल खास ॥ ४ ॥

तव पद भक्ती मागतसें मी ॥ पुरवि मनींची आस ॥५ ॥

॥ पद ॥

(चाल—भूपती खरे ते वैभव)

हे दिनदयाळा, साईनाथ अवधूता ॥
झडकरी धांवरे पाव श्रीगुरुनाथा ॥
या कलीयुगामधें नाहिं तुम्हाविण त्राता ॥
जगीं तुम्हींच आम्हां तातबंधु अणि माता ॥
॥ चाल ॥ तूं असिस प्रभू जगपाला, साइरे ॥
आम्ही हीन दीन तव पायीं, पाहिरे ॥
करिं कृपा अम्हांवरी साई, तारिरे ॥
तूं जगदोद्धारक असशी श्रीगुरुनाथा ॥
आम्ही हीन दीन तव ठेवितसों पदीं माथां ॥

॥ पद ॥

(नृप ममता रामावरती या चालीवर)

साइ नाम गोड किती होई ॥ मन्मना बहुत सुख देई, सर्वदा ॥
यांतची तरंगत राही । मी सदा सुखाला पाही । खचितची ॥ धृ० ॥

आसनीं भोजनीं शयनीं । साइरूप येतसे ध्यानीं । सर्वदा ॥ २ ॥

॥चाल॥ साइनाथा, ठेविते पदीं माथां मागतें सदा । वसे मम हृदयीं
वसे मम हृदयीं । मागणें दुजें नच कांहीं । याहुनी ॥ ३ ॥ साई० ॥

॥ आरती ॥

आरती साईराया । ब्रह्माविष्णू महेश्वरा ॥
कली माजी अवतार । जगद्गुरू विश्वंभर ॥ आ० ॥

निर्गुण निर्विकार । नकळे वेदासीपार ॥
सगुण ब्रह्मसाजिरें हो । कळा अनंत अपार ॥
सच्चिदानंद मूर्ती । अंतरसाक्षी हा ईश्वर ॥ आ० ॥१॥

देखूनी दीनजन । कृपाओळे दयाघन ॥
दैन्य दुःख निवारून । करी त्यांचें समाधान ॥
अनाथनाथ दीनबंधू । ऐसा पतितपावन ॥ आ० ॥ २ ॥

स्थापोनी सकळ धर्म । चारीवर्ण ते आश्रम ॥
आज्ञेनें वर्तवूनीं । पूर्ण करी त्यांचे काम ॥
निवारूनी दुष्ट बुद्धी । भक्तीलावी परम ॥ आ० ॥ ३ ॥

देशोदेशीच्या यात्रा येती । जे जे इच्छा ते मागती ॥
तेंचि त्यासी प्राप्त होय । वरदहस्त कृपा मूर्ती ॥
अंगेंहो वर्तवोनी । दावी दया क्षमा शांती ॥ आ० ॥४॥

भाविक भक्तजन । त्यासी नित्य हो दर्शन ॥
दृष्टांतीं येऊनियां । दावी सर्व ऊण खूण ॥
प्रसाद देऊनियां ॥ होय अदृश्य आपण ॥ आ० ॥५॥

विनंती दास करी । सदा रहावें अंतरीं ॥
इच्छीलें पुरवीसी । अभय असो निर्धारीं ॥
अनन्यशरण आलों । साई आपणा ऐसें करी ॥आ०॥६॥

॥ पद ॥

(चाल. बजरंगबलीकी)

सौ. शांताबाई विरचित

गुरुराज साईनाथ मूर्ती मम हृदयीं ठसली ॥
निरंतर ममहृदयीं ठसली ॥ धृ० ॥
विनंती हीच आपुले चरणीं घ्यावें मज पदरीं ॥
गुरुराज घ्यावें मज पदरीं ॥
भवजलधींतुन माझी हे प्रभूजी करणें ती ॥
मुक्तता असें कीं अपुले हातीं हीच असे विनंती ॥गुरु०॥

॥ पद ॥

(भूपती खरे ते वैभव या चालीवर)

भूवरी दयाळु साइ दयाघन साचा ॥
अवतार असे हा कबीर प्रभु श्रीगुरुचा ॥
गोदावरी तटीं शिर्डीसीं हा आला ॥
झडकरी चला हो नमुंया साइपदाला ॥
म्हणुनी तूं त्यासी वंदावें, मानवा ॥
गुण त्यांचे निशिदिनीं गावे, मानवा ॥
साईचरणा नित्य स्मरावें, मानवा ॥
या कलीयुगामध्यें भवसिंधू उतराया ॥
श्री साईवीण नच मार्ग तुम्हांला, बरवा ॥ १ ॥

श्रीसाईनाथ संस्थान शिर्डी येथील शके १८४८ च्या गोकुळ अष्टमीच्या उत्सवास आलेली वर्गणी वगैरे झालेला खर्च.

जमा

२३०॥-। मनीआर्डरनें, रोखीनें, व धान्य, गूळ वगैरे रूपानें आलेली वर्गणी.

- ११ रा. रा. सावळाराम आत्माराम शिरोडकर, कुर्ला.
- १० ,, रामकृष्ण श्रीकृष्ण नवलकर
- १ ,, पापासो राजण्णा मुंबई
- ५ ,, नागेश आत्माराम सावंत
- ५ ,, जी. एच्. कोठवळे
- २ ,, यशवंत जनार्दन गाळवणकर वांद्रें.
- २ ,, जनार्दन रामचंद्र दळवी पेण.
- ५ ,, पुरुशोत्तम गजानन अँड कं.
- २ ,, दिनकर बाबुराव उदगांवकर.
- ५ ,, बाबाजी कान्हूजी चव्हाण
- १ ,, बाबाजी आनंदराव मोहीले.
- ९ ,, त्र्यंबक आनंदराव कर्णीक कल्याण मार्फतीनें.
  - ५ स्वतःचे
  - १ रा.रा. गोविंद लक्ष्मण फणसे.
  - २ ,, द्वारकानाथ मुकुंद दुर्वे.
  - १ ,, शंकर अनंत प्रधान.
  - ९
- २ रा.रा. रावजी बाळकृष्ण उपासनी
- १ ,, यशवंत राजाराम जुन्नरकर
- १ ,, व्ही. के. पाटणकर.

नांवें

- ३॥ आमंत्रणाचें पाठविण्याबद्दल टपालखर्च.
- ३८॥।-। कोपरगांव येथून सामान खरेदी
- ४ घासलेट इत्यादि खर्च चुटा.
- ५० गहूंरूपानें आलेली वर्गणी गहूं खर्च झाले सबब नांवें.
- ४१८≡ गूळ रूपानें आलेली वर्गणी गूळ खर्च झाला सबब नांवें.
- १ रा. रा. व्ही. के. पाटणकर यांचे कुंपणांत लिहिले प्रमाणें दक्षिणा पेटींत टाकली सबब नांवें.
- ४। सर्पण मण ८।५ उक्ते रुपये.
- ८।≈ संस्थानचे सामान खर्च पडलेल्या बिलाची रक्कम.
- ७ धर्मार्थ रक्कम दिली.
- -।॥- गाडीभाडें श्रींच्या आरतीकरितां.
- १॥- दुधाबद्दल किरकोळ खर्च.
- -॥।- रोजदारणी बायांस
- ११॥।- तुप शेर ८५। दर २। रु. प्रमाणें.
- १६ गहूं खरेदी मण ८१ दर १६ प्र.
- १८॥।- गुळ खरेदी शेर ८९० दर रु. २६ प्रमाणें.
- ९ तांदूळ रूपानें खर्च पडलेली रक्कम
- १॥ प्रसाद पाठविण्यास टिकिटें.
- १। मिरच्या शेर ८२
- ८≡ तावदस्ता १
- ८≡ विण्यास तार.

जमा

२ ,, सदाशिव आप्पाजी मुणगेकर
५ श्री. रमाबाई कृ. ठाकूर.
५ एका दत्तभक्ताकडून.
३०॥=। श्री अण्णासाहेब दाभोळकर यांचे मार्फत आलेली वर्गणी.
७ मागील शिल्लक.
३ श्री. सुलोचनाबाई वांकडे.
२ रा. रा. एन. जी. वागळे.
२ ,, गोविंद रघुनाथ दाभोळकर
५ ,, कृष्णाजी नारायण मालपेकर.
५ सौ. यमुनाबाई सखाराम सामंत.
१। श्री. पार्वतीबाई गव्हाणकर.
३ रा. रा. लक्ष्मण गोविंद मुंगी.
१। ,, शामराव आर. जयकर.
१८=। ,, नारायण गोविंद काजळे.
३०॥=। रोखीनें आलेली वर्गणी.
१० ,, बापू राघु बोरावके.
११। ,, बाळा बापू जगताप मागील गव्हाचे वर्गणीबद्दल रोख.
३ ,, घनवोटे ओरशिअर.
२ ,, बाळा काशिराम शिंपी.
५ ,, मुलतान फत्तेचंद मारवाडी
२ ,, गबाजी नवले संगमनेर.
१। ,, दाजी वामन चितांबर, धान्य व गूळ रूपानें आलेली वर्गणी.
१२॥ ,, तात्या पाटील कोते. गूळ शेर ८६० दर २५ प्रमाणें
१२॥ ,, रामचंद्र दादा पाटील कोते गूळ शेर ८६० दर २५ प्रमाणें

नावे

२८= तेल शेर ८३। दर -॥=॥ प्रों. ॥= प्रसादाच्या पिशव्यांस.

२२२॥।-।
१७८८॥- शिल्लक

२२९॥।-॥।-

जमा

१२॥। ,, बाबुराव सखाराम गोंदकर

७ गहूं पायली८८८ दर१४ प्रमाणें

५।॥ गुळ भेली शेर ८२७॥ दर

२५ प्रमाणें

१२॥।

२४ रा. रा. पुनमचंद्र भागचंद मार-
वाडी. गहूं मण ८१॥ दर
१६ रु. प्रमाणें.

५। ,, दाजी रामजी शेलके गहूं
पायली८८६ दर१४ प्रमाणें.

८।॥ ,, बाळा पुणेकर गहूं पायली
८८१० दर १४ प्रमाणें

४ ,, पुंजा लक्ष्मण धनगर गहूं
पायली ८८४ दर १६ प्रमाणें

१ ,, नामदेव गमाजी पाटील
कोते गहूं पायली ८८१

६ ,, नंदराम शिवराम मारवाडी
गूळ शेर ८३० दर २४ प्रमाणें.

४।≤ ,, बळवंतराव जगताप गूळ
शेर ८२२॥ दर २५ प्रमाणें

९ ,, दामुशेट कासार नगरकर
यांचे तांदूळ पायली ८८६ दर
१॥ रु. प्रमाणें

३२०॥।-

८।≈॥ पेटींतील रक्कम
श्रीवाडा व मशीद पेटींत
निघालेली रक्कम

-॥।≈ सामानविक्री,कणिक मोकळ
पायली ८८१॥

३२९॥।-।॥

श्रीचे चरणकमलीं शतशः दंडवत असोत. विनंति ऐसीजे. या उत्सवाचे प्रसंगीं ज्या ज्या श्री समर्थभक्तांनीं मदत केली, त्यांना व सर्व भक्तांना इह-लोकीं आपले कृपाछत्रानें सौख्य लाभून आपली सेवा सदैव त्यांचे चरणीं व्हावी अशी इच्छा आहे. ती पूर्ण होईलच. पण इतर उत्सवांस श्रीसमर्थ भक्तां-पैकीं बरीच मंडळी येते व या उत्सवास ती येत नाहीं तरी त्यांना इकडे येण्याची प्रेरणा श्रीसमर्थांनींच करावी, अशी त्यांजपाशीं प्रार्थना आहे. यंदा श्रीमान् हरि सीताराम दीक्षित उर्फ काकासाहेब यांच्या निधनामुळें या उत्सवास त्यांची जागा भरून काढण्यास कोणी आलें नाहीं, तरी यापुढें ही उणीव भरून निघेल अशी उमेद आहे. कै० हरि सीताराम दीक्षित ऊर्फ काकासाहेब यांच्या आत्म्यास सद्गति मिळो, हीच सदिच्छा आहे, ही सेवेशीं विज्ञप्ती सादर होय.

ता० १६-९-२६ } तात्या गणपत पाटील कोते
रामचंद्र दादा पाटील कोते

ह. भ. प. कै. रा. रा. हरि सीताराम दीक्षित.

देहावसान-सोमवार ज्येष्ठ वद्य ११, शके १८४८ (ता. ५ जुलै १९२६)

॥ जनीं मरोन उरवावें । कीर्तिरूपें ॥
॥ देहे त्यागितां कीर्ति मागें उरावी ॥
॥ मरोनि कीर्ति उरवावी । नुरवावी अपकीर्तीतें ॥
॥ धन्य धन्य म्हणे लोक । सत्क्रिया करितां बरी ॥

काकासाहेबांच्या निधन वार्तेनें हळहळ वाटली नाहीं असा इसम निदान श्री साईभक्तांत तरी सांपडणार नाहीं. इतकेंच नव्हे तर आम्हांला असें वाटतें कीं अखिल महाराष्ट्रांत, मध्यप्रांतांत व इतर ठिकाणींही त्यांच्या मृत्यूमुळें सर्वांस सारखेंच वाईट वाटलें असलें पाहिजे असें त्यांच्या संबंधी बहुतेक सर्व

मराठी, गुजराथी व इंग्रजी वर्तमान पत्रांतून आलेल्या मृत्यु लेखावरून उघड दिसतें. काकासाहेबांची योग्यताच तशी मोठी होती व त्यांचा मृत्यूही त्यांच्या लौकिक योग्यतेला व तपः सामर्थ्याला साजेसा अशाच तऱ्हेचा आला. मृत्यु हा केव्हांही शोचनीय खराच; परंतु काकासाहेबांवर यमराजानें आपले पाश ज्या तऱ्हेनें टाकले ते पाहातां दुःखांत सुख म्हणतात त्याप्रमाणें भवितव्यतेचें कौतुकच वाटतें. अंतकाळ समीप येत चालला म्हणजे त्याची पडच्छाया कांहीं काल पूर्वी एकाद्या आकाराच्या किंवा अन्यरूपानें दृग्गोचर होते. परंतु काकासाहेबांच्या बाबतींत तसा कांहीं प्रकार झाला नाहीं. मृत्युपूर्वी एक निमिष सुद्धां 'आपला काल आला' अशी जाणीव त्यांना किंवा त्यांचे बरोबर असलेल्या त्यांच्या स्नेह्यांना झाली नाहीं. काकासाहेबांना "हार्टडिसीस" होता असें कांहीं वर्तमानपत्रांत छापिलें आहे. परंतु ती गोष्ट खरी नाहीं हें आम्हांला खात्रीपूर्वक माहित आहे. काकासाहेबांचें देहावसान एखाद्या योग्याप्रमाणें झालें. फरक इतकाच कीं योगीजन वेळ आली म्हणजे प्राणावरोध करून देह सोडतात आणि काकासाहेबांचें वेळ आल्याबरोबर देहावसान झालें.

खरोखर तात्त्विक दृष्टीनें काकासाहेब अंतकालीं आपल्या चतुर्थाश्रमांतच होते. "चतुर्थाश्रम" म्हणजे त्यांनीं लौकिकदृष्ट्या भगवीं वस्त्रें परिधान केलीं नव्हतीं. तसे ते संसारांत होते. परंतु त्यांनीं सर्वसंन्यास केला होता. भगवीं वस्त्रें नसलीं तरी योग्य कालीं श्री सद्गुरु साई बाबांनीं त्यांना कफनी परिधान करविली होती. स्थूलमानानें त्यांच्या आयुष्याचे चार विभाग केल्यावर प्रथम त्यांची विद्यार्थी दशा, नंतर यथाकालीं गृहस्थाश्रम, श्री साईमहाराजांचे सेवेला लागल्यापासून महाराजांनीं समाधी घेई पर्यंत वानप्रस्थाश्रम, व नंतर चतुर्थाश्रम. या त्यांच्या चारी आश्रमां संबंधीं सोपपत्तिक विवेचन आम्हीं पुढें करणार आहोंत.

अंतकालीं ते संसारांत आहेत असें वर-वर पाहाणारास वाटत असलें तरी खरोखर ते संसारा पासून अलिप्त राहून ईशभजनांत आपलें शेष आयुष्य कंठीत होते. त्यांच्या संभाषणांत केव्हांही वरचेवर साई महाराजांचे

नांव निघालें नाहीं असें होतच नसे. इतके ते आपल्या सद्गुरुस्वरूपांत तल्लीन झालेले होते. यांचें कुटुंब सौ. सरस्वतीबाई कांहीं वर्षांपूर्वी निवर्तल्या होत्या. वडील मुलगा चि. रामकृष्ण याचें उच्च शिक्षण संपून त्याचें लग्नही झालेलें आहे व लवकरच तो स्वतंत्ररीतीनें आपला संसार करण्याच्या मार्गाला लागेल अशा स्थितींत आहे. धाकटा मुलगा चि. बाळकृष्ण हा अद्याप लहान आहे खरा, परंतु त्याचें संगोपन करण्यास काकासाहेबांचे पाठचे बंधु सदाशिवराव भाऊ (जे हल्लीं कच्छ संस्थानच्या दिवाणगिरीवर आहेत) हे आहेतच. आपल्या मेसर्स. दीक्षित माणेकलाल आणि कंपनी नांवाच्या पेढींतून काकासाहेबांनीं आपलें अंग पूर्वींच काढून घेतलें होतें. तरी पण मि. माणेकलाल विषयीं त्यांना इतकी आस्था होती कीं मध्यंतरीं गत वर्षीं मि. माणेकलाल आजारी असतांना काकासाहेबांनीं दररोज ऑफिसांत जाऊन पेढीचें काम आपलेपणानें सांभाळलें होतें. सारांश काकासाहेबांची आयुष्यांतील इतिकर्तव्यता संपली होती व त्यांचें देहावसान अकालीं झालें असें म्हणतां येत नाहीं. आतां एवढी गोष्ट खरी कीं काकासाहेब आणखी थोडीं वर्षे वांचते तर त्यापासून त्यांच्या मुलांना व स्नेह्यानाच नव्हे तर इतरही अनेक दृष्टीनें फायदेशीरच झालें असतें. विशेषेंकरून श्री शिर्डी संस्थानाला त्यांची अद्याप फार जरूरी होती. परंतु अशा तऱ्हेच्या आशेला अंतच नाहीं. एखादा अगदीं वृद्ध कपि आपल्या पणतवंडाचें मुख पाहून आपल्या वयाच्या ९५ व्या वर्षी वारला तरी (मात्र त्याच्या आयुष्याबरोबर त्याचें उत्पन्नही अव्याहत चालू असलें पाहिजे) "तेवढीं विनूची मुंज बाबासाहेबांचे देखत झाली असती म्हणजे बरें झालें असतें" असे उद्गार काढून त्यांना आणखी ५ । ७ वर्षे आयुष्य चिंतणारे महात्मे असणारच. हा मनुष्यस्वभाव आहे. हा संसार आहे. त्याला मर्यादा नाहीं. व त्याबद्दल कोणाला दोष देणें वाजवीही नाहीं.

अलीकडे काकासाहेब आपला काळ भजन, पूजन पोथीचें वाचन वगैरे पारमार्थिक विषयाकडेच वेंचीत असत. ते पार्ल्यास आपल्या बंगल्यांत राहात असत. रविवारीं सकाळीं म्हणजे त्यांचे मृत्यूचे आधले दिवशीं नेहमीं

प्रमाणें त्यांचे परमस्नेही रा. रा. अण्णासाहेब दाभोळकर हे पार्ल्यास गेले होते. त्यांचे बरोबर रा. काका तेंडुलकरही होते. शिर्डीचे माधवराव देशपांडे त्या दिवशीं पार्ल्यास होते. काकासाहेबांचें नित्यनियमाप्रमाणें सकाळीं एकनाथी भागवताचें वाचन झाल्यावर, अण्णासाहेब नेहमीच्या शिरस्त्याप्रमाणें वांद्र्यास परत जाणार होते; परंतु त्यावेळीं पाऊस अतिशय पडत असल्यामुळें काकासाहेबांनीं त्यांना व तेंडुलकरांना पार्ल्यासच भोजनास ठेऊन घेतलें. भोजनोत्तर दोन प्रहरीं काकासाहेबांचा मुंबईस त्यांच्या वडील चिरंजीवांस डॉ. देशमुख यांचे दवाखान्यांत भेटण्यास जाण्याचा विचार होता. त्यांच्या चिरंजिवांना थोडे दिवसां पूर्वी मुंबईस डॉ. गोपाळराव देशमुख एम्. डी. (लंडन) यांचे निरीक्षणाखालीं त्यांचेच दवाखान्यांत ठेविलें होतें. चिरंजीवाला "अॅपेन्डिसाईटीस" (आंतड्याचा एक विशिष्ट रोग) असावा असा डॉक्टरांना संशय होता व रोगाचे निदान ठरल्यावर शस्त्रक्रिया व्हावयाची होती. परंतु त्या दिवशीं पाऊस फार असल्यामुळें ते मुंबईस गेले नाहींत व अण्णासाहेबांनाही त्यांनीं वांद्र्यास घरीं जाऊं दिलें नाहीं. रात्रीं आरती झाल्यावर नित्यक्रमाप्रमाणें काकासाहेबांनीं भावार्थ रामायणाचा एक अध्याय वांचला. योगायोग असा कीं, त्या दिवशींचा अध्याय "गजेंद्र मोक्षा"चा होता. (सुंदरकांड, अध्याय २१). अण्णासाहेबांचा रात्रीचा मुक्काम तेथेंच झाला. सोमवारीं पहाटे अण्णासाहेबांना एक महत्वाचें स्वप्न पडलें. स्वप्नांत त्यांना श्रीसद्गुरु साईबाबांचें दर्शन झालें. श्रीसाईबाबा हे अण्णासाहेबांच्या अंगावरील पांघरुणांत शिरले आहेत व अण्णासाहेबांचे कुशीशीं निजत आहेत व त्यांस अण्णासाहेब अतिप्रेमानें कवटाळून धरीत आहेत असें तें स्वप्न होतें. सकाळीं जागे झाल्यावर हें स्वप्न त्यांनीं मोठ्या कौतुकानें रा. रा. देशपांडे, रावसाहेब लवाटे, व काकासाहेब जागे झाल्यावर काकासाहेबांसही सांगितलें. सर्वांना त्या स्वप्नाचें मोठें कौतुक वाटलें; परंतु त्यावेळीं त्याची अर्थसूचकता कोणाच्याही लक्ष्यांत आली नाहीं. व ती येणार तरी कशी? त्याच दिवशीं दोन प्रहरीं ओढवणाऱ्या प्रसंगाची ती सूचना होती याची त्यावेळीं कोणालाच कल्पना

-नाहीं. नित्यनियमाप्रमाणें सकाळीं भागवताचें वाचन झालें. त्यांतील विषयही पुढें येणाऱ्या प्रसंगाचा सूचकच होता असें प्रत्यक्ष तो प्रसंग येऊन पोंहच-ल्यानंतर मागाहून लक्षांत आलें. हा वेळपर्यंत काकासाहेबांनीं एकनाथी भाग-वताचीं कितीतरी पारायणें केलीं असतील; पण या सोमवारी सकाळीं त्यांचे वाचनांत आलेला भाग म्हणजे अष्टमहासिद्धींचे वर्णन (पहा ए. भा. अ. १५, श्लोक १० ते २३). त्यावेळीं काकासाहेबांनीं अखेरीस ज्या श्लोकावर प्रवचन केलें तो हा "परकायंविशन् सिद्ध आत्मानं तत्रभावयेत । पिंडंहित्वा विशेत्प्राणो वायु भूतः षडंघ्रिवत् (ए. भा. अ. १५, श्लोक २३). या श्लोकावर नाथ-महाराजांची टीका फारच सुंदर आहे व ती काकासाहेबांचे प्रेमळवाणीनें ऐक-ण्याचा अपूर्व योगही हा अखेरचाच होता. असो. ईश्वरी इच्छा !

श्रीसद्गुरू साईबाबांच्या आज्ञेप्रमाणें काकासाहेब दररोज दिवसा एकनाथ भागवत व रात्रौ भावार्थ रामायण नियमानें वाचीत असत. या संबंधींची हकीगत पुढें क्रमानें त्यांच्या वानप्रस्थाश्रमाचे वेळीं येईल. दोन प्रहरीं पाऊस थांबून उघाड पडली व मुंबईस डॉ. देशमुखांचे दवाखान्यांत जाण्याकरितां काकासाहेब निघाले. त्यांचेबरोबरच अण्णासाहेब व तेंडुलकर ही मंडळी वांद्र्यास जाण्याकरितां निघाली. पार्ला स्टेशनवर १२–५९ ची गाडी थोडी उशीरां आल्यामुळें ते प्लॅटफॉर्मवर येऊन पोंहचतांच ती त्यांना मिळाली. गाडींत पाऊल टाकतांच काकासाहेब महाराजांचे गुणानुवाद गाऊं लागले. ते म्हणाले, "पहा अण्णासाहेब, बाबा किती दयाळू आहेत. आप-ल्याला येतांक्षणींच गाडी मिळवून दिली. एक मिनिटाचा सुद्धां खोळंबा केला नाहीं. पुढें गाडींत बसल्यावर खिशांतून लहान टाईमटेबल काढून पाहून म्हणाले पहा ही गाडी आपल्या करितां लेट करून बाबांनीं आपल्यास मिळवून दिली. नाहीं तर स्टेशनवर आपल्यास खोळंबावें लागलें व हें केवळ महाराजांच्या कृपेनेंच टळलें. असे गुणानुवाद सुरू असतां व डब्यांत अण्णासाहेब व काकासाहेब हे समोरासमोर खिडकीजवळ बसलेले, गाडी पुढचें स्टेशन म्हणजे सांताक्रुझ याच्या आसपास आली व बोलतां बोलतां काकासाहेबांच्या शरी-

राचा तोल जाऊन त्यांना झोप येत आहे असें अण्णासाहेबांस आरंभीं वाटलें. म्हणून अण्णासाहेब उठून त्यांचे बाजूला बसून त्यांची मान सांवरून झोंपावयाचें आहे काय म्हणून विचारतां जेव्हां उत्तर मिळालें नाहीं तेव्हां त्यांना मूर्च्छा आली असावी असें अण्णासाहेबांस वाटलें व त्यांनीं लगेच आपल्या उपण्यांचीं गुंडाळी करून त्यांच्या उशाला दिली, व त्यांना शुद्धीवर आणण्याकरितां पाणी पाहूं लागले. डब्यांत एकाजवळ भांडें मिळालें. इतक्यांत गाडी सांताक्रूझ सुटून खार स्टेशनवर आली, तेथें अण्णासाहेब खालीं उतरले व नळाचें पाणी मिळविलें; पण इतक्यांत गाडी सुरू झाल्यामुळें ते धाईधाईनें डब्यांत शिरले, व काकासाहेबांचे डोक्यावर व तोंडावर आणि डोळ्यावर खूब पाणी शिंपडलें. तथापि शुद्धीवर आल्याचें कांहींही चिन्ह जेव्हां दिसेना तेव्हां तेंडुल्कर व अण्णासाहेब हे दोघेही फार अस्वस्थ झाले व वांद्रास गाडी आल्यावर काकासाहेबांस तेंडुल्करांचे हवालीं करून झालेली हकिगत गार्डास सांगून काकासाहेबांस खालीं उतरण्याची तजवीज करावी म्हणून अण्णासाहेब डब्यांतून खालीं उतरून गार्डास कळविण्यास व त्याची मदत मागावयास बाहेर पडले. त्यावेळीं पाऊस सोसाट्यानें आल्यामुळें व प्यॅसेंजरची गर्दी असल्यामुळें गाडीचे डब्याजवळ जाऊन पोंचतात तों गाडी सुटली. मग तेथेंच एका डब्यांत शिरून गाडी जेव्हां माहिम- स्टेशनवर उभी राहिली तेव्हां खालीं उतरले व गार्डास सर्व हकीकत कळविली व काकासाहेबांस तेथें बाहेर काढण्यास मदत मागितली. परंतु गार्डानें तेथें कांहींच सोई नाहीं 'टेली फोन' करून परळच्या स्टेशनावर 'स्ट्रेचर' माणसें व डॉक्टर मागविण्याची व्यवस्था करवितों व तेथें आपण त्यांना खालीं घेऊं आणि तपासूं असें गार्डानें सांगितलें व गाडी तशींच पुढें गेली. अण्णासाहेबांचा समज काकासाहेब मूर्छना येऊन पडले आहेत व योग्य इलाजा नंतर शुद्धीवर येतील असाच होता. गाडी परेलवर आली. व्यवस्थितरीतीनें काकासाहेबांना डब्यांतून बाहेर काढले. डॉक्टर हजर होतेच. त्यांनीं काकासाहेबांना तपासून हृदयाची क्रिया बंद पडल्यामुळें, "त्यांचा प्राण कुडींतून निघून गेला" असा अभिप्राय दिला.

(अपूर्ण)

* स्फुटविषय पहा अध्याय ४२ ओवी २१ खालील टीप.

कै० वा० रघुनाथराव तेंडूलकरांचे उद्गार.

अभंग.

कोठें देव गेला टाकूनी मजला । नसे विश्रांतीला ठाव आतां ॥ १ ॥
कुणा संगें बोलूं गुज कुणा सांगूं । कुठें तुला शोधूं कळेना तें ॥ २ ॥
गोड गोड शब्दें परमार्थज्ञान । दिधलें सांगून भक्तजनां ॥ ३ ॥
करावा विवेक होत नाहीं शांती । झाली माझी मती कुंठित ही ॥ ४ ॥
कसें माझे तोडीं बोलूं तूं नाहींस । गमे बसलास हृदयांत ॥ ५ ॥
दासी म्हणे बाबा होते चळवळ । मनाची प्रबळ प्रसंगीं या ॥ ६ ॥

२

अभंग.

ज्ञानहीना मज गेलां सोडुनीयां । आतां कुणा पायां लागूं मी हो ॥ १ ॥
अडल्या प्रसंगीं भार तुम्हावर । होता गुरुवर माझा कीं हो ॥ २ ॥
किती अश्रू गाळूं आठवुनी प्रेमा । पोटीं दया क्षमा होती तुम्हां ॥ ३ ॥
दास म्हणे हाय हाय जीवा झाली । माझे हो माउली बाबा साई ॥४॥

३

अभंग

कंटाळलां तुम्ही काय आम्हांसाठीं । गेलां उठाउठी म्हणूनीयां ॥ १ ॥
मुग्ध होउनीयां कैसे हो बैसलां । नाहीं हो बोललां कोणासंगें ॥ २ ॥
जरी प्रयाणाचा वेळ तो कळला । निरोप धाडिला नाहीं कुणा ॥ ३ ॥
प्रेमा दाखवूनी माया हो लाविली । आतां हो माउली कोणा पाहूं ॥४॥
पूर्वीं देवभक्त असेच ते गेले । कीर्तीस ठेविलें पाठीमागें ॥ ५ ॥
होते आठवण प्रेमळ शब्दांची । करितों मनाची समजूत ॥ ६ ॥

सद्गुरू सद्गुरू करा समाधान । दृष्टान्त देऊन भक्तजना ॥ ७ ॥
सगुण सोडून निर्गुणांत गेलां । भक्तास ठेविला विव्हळत ॥ ८ ॥
नकळे आदेश काय हो ठेविला । कळे तो मनाला नाहीं शांति ॥ ९ ॥
पूर्ण कृपादृष्टी होती दासावरी । तीच निरंतरीं असो द्यावी ॥ १० ॥

४

अभंग.

न होतें चिंतिलें ऐकूं तेंचि आलें । ब्रह्मीभूत झाले बाबासाई ॥ १ ॥
आतां कोणा पाहूं कोणाला मी भजूं । चरण मी धरूं कोणाचे ते ॥२॥
किती बतावणी केली तुम्ही बाबा । मनावरी ताबा ठेववेना ॥ ३ ॥
बहुत सोशिले आम्हांसाठीं कष्ट । परी तें वितुष्ट माजलेलें ॥ ४ ॥
भांडणें तांडणें नित्य नित्य झालीं । आज्ञा हो पाळिली नाहीं कुणी ॥५॥
रहा आतां सुखें आपुल्या हो घरीं । पहा हो अंतरीं मुरडून ! ॥ ६ ॥
सांभाळिलें आम्हां येवढें करून । सुबोध देऊन वारंवार ॥ ७ ॥
माय हो माउली दीनाची साउली । भाविकां पावली दास म्हणे ॥८ ॥

अभंग.

बाबांचा संदेश.

" नका करूं शोक नका वाहूं चिंता॥नाहीं मी परता गेलों कुठें " ॥१॥
" तुमचें कर्तव्य तुम्हा पढविलें । जागृत ठेविलें पाहिजे तें ॥ २ ॥ "
" आपुलाला धडा विश्वासें वळवावा । दृढभाव ठेवा मजवरी " ॥ ३ ॥
" मशीदीचें ठाणें जागृत ठेवावें । ऐसे शब्द देवें काढियेले ॥ ४ ॥
सद्गुरुकृपेनें आले हे उद्गार । सुबुद्धि देणार तोचि मज ॥ ५ ॥
दास म्हणे देवा करितों नमन । पाय आठवून हृदयांत ॥ ६ ॥